

Bedre tilgang til forskningsresultater

Av: Leif Longva, universitetsbibliotekar og prosjektleder for Munin ved UiT

Dagens modell med abonnementer på de vitenskapelige tidsskriftene er lagd og tilpasset tiden før internett.

De ansatte ved Universitetet i Tromsø skriver årlig om lag 700 vitenskapelige artikler. Disse artiklene er resultater av den utstrakte forskningen som foregår ved landsdelens universitet.

Det aller meste av forskningen, og arbeidet med å skrive artiklene, er finansiert av offentlige midler. Og offentlig finansiert forskning bør hele samfunnet få tilgang til og nytte av. Slik er det dessverre ikke. De fleste av disse artiklene er nemlig kun tilgjengelige for de som abonnerer på de rette vitenskapelige tidsskriftene.

Hva er galt med en slik ordning? La oss se nærmere på dette.

Publisering av artikler

Publisering av vitenskapelige artikler foregår grovt fortalt etter følgende modell:

- * Forskningen og produksjonen av artikler er finansiert med offentlige midler.
- * Forfatterne overdrar sine artikler (og kopirettighetene) vederlagsfritt til utgiverne av vitenskapelige tidsskrifter.
- * Artiklene kvalitetssikres gjennom en såkalt fagfelle vurdering, et arbeid forskerne gjør for forlagene uten noen form for betaling.
- * Utgiverne (som oftest rene kommersielle foretak) selger adgang til de vitenskapelige tidsskriftene gjennom abonnement eller lisensavtaler.
- * Kjøperne er først og fremst de offentlig finansierte universitetene og høyskolene.

Dyre tidsskrifter

Det er med andre ord offentlige midler som sørger for produksjonen av forskningsresultater. Likevel må offentlige midler brukes for at de samme forskerne skal få adgang til disse resultatene. De

viktigste tidsskriftene har dessuten en posisjon i dette markedet som gjør at forlagene kan diktere abonnementsprisen som en profittmaksimerende monopolist, og solide fortjenestemarginer taler sitt tydelige språk. Og det er du og jeg som betaler, gjennom offentlige bevilgninger.

Men se om ikke vi nå har mulighet for å gjøre dette på en annen måte. Med internett er publisering og formidling ikke lenger avhengig av å sende tidsskrifter i posten til en liste av abonnenter. Ved å gjøre forskningsresultatene tilgjengelige på nettet, kan de komme til nytte for enhver som har interesse. Og dette koster småpenger.

Derfor Munin

Universitetet i Tromsø har nå etablert sitt eget publiseringsarkiv eller vitenarkiv, Munin (<http://uit.no/munin>), for å yte sitt lille bidrag til å spre forskningsresultatene videst mulig, til allmenn nytte. Der vil man finne, fritt tilgjengelig, kopier av vitenskapelige artikler som UiT-forskerne skriver. Faglige og vitenskapelige foredrag, (upubliserede) rapporter, populærvitenskapelige artikler, kronikker, samt bøker og bokkapitler bokkapitler er også materiale som skal kunne finnes i Munin.

Men det stopper ikke der. Universitetet produserer om lag 300 masteroppgaver årlig, og om lag 50 doktoravhandlinger. Disse er sterkt etterspurte dokumenter som blir langt lettere for enhver å få tak i dersom de legges i Munin. Og dokumentene i Munin dukker selvsagt opp i trefflistene i Google og andre søkemotorer, herunder NORA (Norwegian Open Research Archives), som samler alt innhold fra publiseringsarkivene ved de norske universiteter og høyskoler.

Målet er å få inn alt av det ovennevnte i Munin. I praksis vil vi ikke kunne gjøre regning med å få inn alt. Noen dokumenter skal slett ikke være offentlig tilgjengelige, av hensyn til personvern eller klausulering. Dessuten er det mange praktiske grunner til at vi ikke vil nå 100 %.

Hva sier forlagene?

En viktig grunn til at vi ikke vil nå 100 %, er forlagenes publiseringspolitikk. For å få en vitenskapelig artikkel antatt i et vitenskapelig tidsskrift, er det svært vanlig at forlaget krever at forfatteren (uten vederlag) skal overdra sine rettigheter til forlaget. Det betyr at forfatteren må be forlaget om tillatelse, når hun/han ønsker å legge en kopi av sin egen artikkel i for eksempel et arkiv som Munin. Dette kan forlagene kreve, og dette er forfatterne som regel velvillige til, fordi det er viktig for forskerne å få artikkelen inn i de rette (det vil si de prestisjefylte) tidsskriftene.

Men forlagene har etter hvert merket et press mot den forretningsmodellen de lever godt på, og derfor blitt mer velvillige innstilt til å føye seg etter forskere og universiteter som ønsker at deres egne vitenskapelige arbeider skal kunne gjenfinnes i det lokale vitenarkiv. De fleste forlag aksepterer nå en slik tilgjengeliggjøring.

Open Access

Dagens modell med abonnemeter på de vitenskapelige tidsskriftene er lagd og tilpasset tiden før

internett. Formidlingen måtte gjøres ved hjelp av trykte hefter, sendt i posten til en liste av abonnenter. Med publisering på internett er det ingen forsendelser i posten lenger. Straks en artikkel er ferdig skrevet, hvorfor ikke la hele verden få adgang? Forskerne er jo primært interessert i at artikkelen når ut og blir lest og sitert. Så lenge vi snakker om offentlig finansierte forskningsresultater, er det ingen grunn til å fortsette med å begrense adgangen til en liste av abonnenter. I forskningsmiljøene har denne erkjennelsen gitt opphav til den såkalte Open Access-bevegelsen. Norge er dessverre ikke i fronten i denne trenden.

Alt koster penger, og så også med den jobben forlagene gjør. Forlagene kan imidlertid få dekket sine kostnader på andre måter enn gjennom abonnement. Eksempelvis kan kostnadene ved publisering inkluderes i finansieringen av forskningsprosjektene. På den måten får forlagene det de skal ha, og verden (også den fattige delen) får fri adgang til forskningens resultater. Dette er Open Access-bevegelsen i et nøtteskall. Dessverre er vi ikke der ennå. Men forskningen ved Universitetet i Tromsø kan nå bli litt lettere tilgjengelig takket være Munin.

<http://www.nordlys.no/debatt/kronikk/article2570733.ece>